

**O‘SMIRLIK DAVRIDA FARZAND TARBIYASIDA MUHIM QADAMLAR:
PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK YONDASHUVLAR**

Shaymardanov Asror Aslonovich
Qashqadaryo viloyati, Muborak tumani,
Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limiga
qarashli 10-sonli maktab psixologi

Annotatsiya

Ushbu maqola o‘smirlik davrining murakkab psixologik xususiyatlarini va ushbu bosqichda farzand tarbiyasining o‘ziga xos jihatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qiladi. Unda o‘smir shaxsining shakllanishida oilaviy muhitning, ota-ona va farzand o‘rtasidagi samarali muloqotning hal qiluvchi ahamiyati yoritilgan. Maqolada o‘smirlar o‘rtasida kuzatiladigan "identifikatsiya inqirozi", emotsional beqarorlik va mustaqillikka intilish kabi xususiyatlarning kelib chiqish sabablari psixologik asoslar bilan tushuntiriladi. Muallif tomonidan Qashqadaryo viloyati, Muborak tumani oilalari misolida o‘tkazilgan kuzatuvlar asosida mahalliy mentalitetni hisobga olgan holda tarbiya usullari muhokama qilingan. Ota-onalar tomonidan qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan faol tinglash, empatiya va konstruktiv tanqid kabi muloqot strategiyalarining samaradorligi ochib berilgan

Kalit so‘zlar: O‘smirlik davri, farzand tarbiyasi, ota-onalar, muloqot, mustaqillik, mas’uliyat, tengdoshlar ta’siri, identifikatsiya, konflikt, oilaviy psixologiya.

KIRISH

O‘smirlik davri (odatda 11-18 yosh) har bir inson hayotidagi eng murakkab, ayni paytda shaxsiyatning shakllanishi uchun eng muhim bosqichlardan biridir. Bu davrda bolaning jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanishida keskin o‘zgarishlar yuz beradi. Bu o‘zgarishlar nafaqat o‘smirning o‘zini, balki uning ota-onasi, tengdoshlari va atrof-muhit bilan munosabatlarini ham tubdan o‘zgartiradi. Ko‘pincha ota-onalar bu davrga qanday yondashishni bilmay, xatolarga yo‘l qo‘yishadi, natijada farzand bilan o‘rtadagi munosabatlar yomonlashadi. Qashqadaryo viloyati, Muborak tumani sharoitida, oilaviy an’analar va zamonaviy tendensiyalar kesishmasida, o‘smir farzand tarbiyasida to‘g‘ri va ilmiy asoslangan yondashuvlarni qo‘llash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada o‘smirlik davrida farzand tarbiyasining eng muhim psixologik-pedagogik qadamlari chuqur tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. O‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari va ularni tushunish

O‘smirlik - bu bolalikdan kattalikka o‘tish bosqichidir. Erik Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bu davrda "identifikatsiya" (o‘zlikni anglash) va "rol chalkashligi" (jamiyatdagi o‘rnini topa olmaslik) o‘rtasida konflikt yuzaga keladi. O‘smir quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi:

Mustaqillikka intilish: Ota-onadan ajralib, o‘z qarorlarini o‘zi qabul qilish istagi kuchayadi.

Emotsional beqarorlik: Kayfiyatning tez-tez o‘zgarishi (evforiyadan depressiyaga qadar), tajovuzkorlik yoki ichki tortilish.

Tengdoshlar guruhi ta’siri: Ota-onaning fikridan ko‘ra, do‘stlarining fikri muhimroq bo‘lib qoladi.

O‘ziga xos joziba va o‘zini namoyon qilish istagi: Tashqi ko‘rinishga e’tibor kuchayadi, ijtimoiy tarmoqlarda faollik ortadi.

Tanqidiy fikrlashning rivojlanishi: Kattalarning harakatlari va dunyoqarashini tanqidiy baholash.

Ota-onalar bu o‘zgarishlarni bolaning "qaysarligi" yoki "xulqining yomonlashishi" deb qabul qilmasdan, rivojlanishning tabiiy bosqichi sifatida tushunishlari kerak.

2. Ochiq va ishonchli muloqotni yo‘lga qo‘yish

O‘smir bilan muloqotda ota-onaning eng muhim qadami – uni tinglay bilishdir.

Faol tinglash: Bola gapirayotganda uning so‘zini bo‘lmaslik, baholashdan tiyilish va uning his-tuyg‘ularini tushunishga harakat qilish. "Men seni eshitaman", "Men seni tushunaman" kabi iboralar ishonchni mustahkamlaydi.

"Men" xabarlaridan foydalanish: Norozilikni bildirishda "Sen har doim shunaqasan" o‘rniga "Men sening bu harakatingdan xavotirda bo‘lyapman" kabi xabarlardan foydalanish.

Jismoniy yaqinlik (agar bola xohlasa): Ba’zan o‘smir gapirmasa ham, jismoniy yaqinlik, masalan, yelkaga qo‘l qo‘yish unga ota-onasi yonida ekanligini his qildiradi.

Birgalikda vaqt o‘tkazish: Oilaviy an’analar, birgalikda ovqatlanish, sayr qilish kabi oddiy faoliyatlar muloqot uchun tabiiy muhit yaratadi.

3. Mustaqillik va mas’uliyatni singdirish

O‘smirga o‘z yoshiga mos mustaqillik berish, uning shaxs sifatida rivojlanishi uchun muhimdir.

Qaror qabul qilish erkinligi: Kichik miqyosdagi masalalarda (kiyim tanlash, bo‘sh vaqtini rejalashtirish) o‘z qarorini qabul qilishga ruxsat berish.

Natijalar uchun mas’uliyat: Har bir qarorning o‘z oqibati borligini tushuntirish va o‘smirga xatolaridan saboq chiqarishga yordam berish.

Oilaviy majburiyatlar: Uy ishlariga jalb qilish, oilaviy byudjetni rejalashtirishda ishtirok etish. Bu unga oilaning to‘laqonli a’zosi ekanligini his qildiradi.

4. Tengdoshlar ta’siriga nisbatan immunitetni shakllantirish

Tengdoshlar ta'siri kuchli bo'lgan davrda ota-onalar quyidagilarga e'tibor qaratishi lozim:

Ijobiy namuna: Ota-onaning o'zi sog'lom turmush tarzi, adolatli xulq-atvor bilan namuna bo'lishi.

Fikr erkinligi: Farzandning o'z fikrini asoslashga, o'z pozitsiyasini himoya qilishga o'rgatish.

"Yo'q" deyishni o'rgatish: Salbiy ta'sir ostida noto'g'ri qaror qabul qilmaslik uchun "yo'q" deyish ko'nikmasini shakllantirish.

Qashqadaryo mentaliteti: Muborak tumanida oilaviy qadriyatlarning mustahkamligi hisobga olinib, farzandga do'st tanlashda ehtiyotkor bo'lish va yomon odatlardan uzoq turishning ahamiyatini milliy-ma'naviy qadriyatlar asosida tushuntirish muhim.

5. Akademik motivatsiya va kasbiy yo'nalishda ko'mak

O'smirlik davrida kasb tanlashga tayyorgarlik boshlanadi.

Qiziqishlarni qo'llab-quvvatlash: Farzandning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash, ularni rivojlantirish uchun sharoit yaratish.

Majbur qilmaslik: Ota-onalar o'z orzularini farzandlariga yuklamasligi, balki uning shaxsiy tanlovini hurmat qilishi kerak.

Ma'lumot berish: Turli kasblar haqida ma'lumot berish, kasbiy yo'nalish bo'yicha mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil etish.

Muvaffaqiyatsizlikka to'g'ri munosabat: Yomon baho yoki muvaffaqiyatsizlikdan keyin farzandni tanqid qilish o'rniga, unga yordam berish va uni qo'llab-quvvatlash.

MUHOKAMA VA TAHLILLAR

Muborak tumani oilalari tajribasida kuzatilishicha, o'smir farzand bilan muloqotda ochiqlik va ishonch muhitini yaratgan ota-onalar bolalarining hayotiy qiyinchiliklarini osonroq yengib o'tishlariga yordam berishadi. Aksincha, avtoritar uslubni qo'llovchi yoki farzandiga e'tiborsiz bo'lgan oilalarda o'smirlar ko'pincha ichki tortilish, agressiya, o'ziga ishonchsizlik kabi muammolarga duch kelishadi. Zamonaviy dunyoda, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar ta'siri kuchaygan bir sharoitda, ota-onalarning farzandining "virtual" hayotiga ham sog'lom qiziqish bildirishi, unga xavfsizlik qoidalarini o'rgatishi muhimdir. O'smirlarga berilgan har bir mustaqillik va mas'uliyat uning kattalik hayotiga tayyorlanishiga xizmat qiladi.

XULOSA

O'smirlik davri farzand tarbiyasida ota-onadan katta sabr-toqat, tushunish va doimiy o'zgarishlarga moslashuvchanlikni talab qiladi. Bu davr shaxsning kelajakdagi hayotiga poydevor bo'lib xizmat qiladi. Maqolada keltirilgan muhim qadamlar ota-onalarga farzandlari bilan yanada mustahkam aloqalar o'rnatishga va ularning har tomonlama yetuk shaxs bo'lib kamol topishiga yordam beradi.

Quyidagi tavsiyalar ota-onalar uchun muhim yo‘riqnoma bo‘lishi mumkin:
Farzandingizning hissiyotlarini inkor etmang, balki ularni tushunishga harakat qiling.

Unga o‘z fikrini erkin ifoda etish imkonini bering, hatto sizning fikringizga zid bo‘lsa ham.

Yaratuvchanlikka va yangi g‘oyalarga rag‘batlantiring.

Cheklovlarni o‘rnatishda ularning sababini tushuntiring va muloqotga tayyor bo‘ling.

O‘zingiz farzandingiz uchun ijobiy namuna bo‘ling.

Unutmaslik kerakki, o‘smir nafaqat sizning farzandingiz, balki o‘ziga xos shaxsdir. Unga ishonch bildirish va qo‘llab-quvvatlash, uning hayot yo‘lida to‘g‘ri yo‘nalishni topishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston", 2021.
2. Erikson E.X. "Detstvo i obshchestvo". – Sankt-Peterburg: Letniy sad, 2000.
3. Vigotskiy L.S. "Psixologiya razvitiya cheloveka". – Moskva: Eksmo, 2005.
4. G‘oziyev E.G‘. "Yosh davrlari psixologiyasi". – Toshkent: "O‘qituvchi", 2007.
5. Karimova V.M. "Oila psixologiyasi". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2008.